

PAWEŁ KAPTUR

**„POLSKI” MEDAL ANTHONY’EGO ASHLEYA COOPERA,
PIERWSZEGO HRABIEGO SHAFTESBURY, Z 1681 ROKU**

ABSTRACT: The article presents the medal of Anthony Ashley Cooper, 1st Earl of Shaftesbury. It was coined in 1681 on the occasion of Shaftesbury’s acquittal and release from prison after he had been accused of high treason. The present work illustrates the political background behind the coinage of the medal offering an insight into the intricacies of the English exclusion crisis at the time of the Stuarts’ rule. Moreover, the article points out the representation of the medal in John Dryden’s poem and pays a particular attention to the adjective *Polish*, which the poet chose to ascribe to the discussed medal. The article is an attempt to explain the relation between Shaftesbury’s medal and its reference to Poland suggested in the poem.

W zbiorach Victoria and Albert Museum w Londynie znajduje się okolicznościowy medal z 1681 r., wybity z okazji uniewinnienia Anthony’ego Ashleya Coppera, I hrabiego (*Earl*) Shaftesbury¹, oskarżonego o zdradę stanu i spiskowanie wobec monarchy Karola II Stuarta (ryc. 1). O medalu wspomina już John Evelyn² w swoim dyskursie o medalach z 1697 r. pt. *Numismata. A Discourse of*

¹ Anthony Ashley Cooper, I hrabia Shaftesbury (1621–1683) – polityk, najpierw aktywnie działający w Radzie Politycznej Cromwella, później po Restauracji Stuartów w roku 1660 stał się kanclerzem skarbu. W latach 1672–1673 wspierał antykatolickie ustawy (*Test Acts*) i został zwolniony ze stanowiska. W czasach kryzysu ekskluzyjnego (1679) forsował kandydaturę Monmoutha na tron angielski i stanowczo sprzeciwiał się sukcesji Jakuba Stuarta, wspierając tzw. ustawy ekskluzyjne. Oskarżony o zdradę, został aresztowany w roku 1681 i uniewinniony w tym samym roku. Po nieudanej rewolcie zbiegł do Holandii, gdzie zmarł.

² John Evelyn (1620–1706) – angielski pisarz, ogrodnik i pamiętnikarz. Jego „Dzienniki”, obejmujące lata 1641–1697, do dziś są – obok dzienników Samuela Pepysa – jednym z najważniejszych źródeł historiograficznych dotyczących siedemnastowiecznej Anglii.

*Medals, Antient and Modern*³, na którym opiera swą wiedzę większość badaczy angielskiej numizmatyki XVII w. W swoim dziele Evelyn ogranicza się jedynie do zamieszczenia reprodukcji medalu oraz zwięzłej informacji opisującej jego awers i rewers. Jak się jednak okazuje, historia medalu stanowi ważny element w badaniach nad okresem panowania dynastii Stuartów, a jeden z największych poetów siedemnastowiecznej Anglii, John Dryden, mówi o nim jako „polskim medalu”.

Ryc. 1. Medal Anthony'ego Ashleya Coopera, medalier George Bower, 1681 r.

Av. ANTONIO COMITI DE SHAFTESBURY, popiersie Anthony'ego Ashleya Coopera, I hrabiego Shaftesbury, zwrócone w prawą stronę, długie włosy, w draperii. Na przecięciu ramienia sygnatura GB F.

Rv. LAETAMVR, w odcinku 24 NOV 1681; widok Londynu z Southwark, na zachodzie katedra Św. Pawła, na wschodzie londyńskie więzienie Tower, Most Londyński (*London Bridge*) w centrum, promienie słoneczne przebijające się przez chmurę po prawej. Srebro, 27.97 g, 41 mm

Widok na rewersie medalu przedstawia Londyn przypuszczalnie sprzed Wielkiego Pożaru z roku 1666. Katedra Św. Pawła została wówczas strawiona przez ogień, a w 1681 r. nowa katedra projektu Christophera Wrena była wciąż w budowie. Widok Londynu z medalu bardzo przypomina słynną panoramę miasta autorstwa Holendra Claesa Jana Visschera z 1616 r. Prawdopodobnie nie mając bardziej aktualnego źródła, Bowers wykorzystał najbardziej dostępny, lecz nieaktualny wizerunek miasta.

³ Evelyn 1697.

Ryc. 2. Claes Jan Visscher, panorama Londynu, 1616 r., fragment

HISTORIA MEDALU

W latach osiemdziesiątych XVII w. w Anglii największym problemem politycznym była sprawa sukcesji Stuartów. Ponieważ jedynym synem panującego monarchy Karola II Stuarta był nieślubny James Scott, książę Monmouth, mianowanie następcy tronu podzieliło Brytyjczyków. Karol II, dbając o reputację dynastii Stuartów, nie był chętny sukcesji swojego nieślubnego syna. Postanowił więc forsować na tron swego młodszego brata Jakuba, księcia Yorku. Niechęć angielskich elit do Jakuba wynikała z jego wyznania, albowiem książę Yorku, którego druga żona była katoliczką, sam przeszedł na katolicyzm, co w oczach większości Anglików dyskwalifikowało go jako przyszłego króla protestanckiego królestwa. Przeciwnicy Karola II, z Anthonym Ashleyem Cooperem, I hrabią Shaftesbury na czele, dokładali starań, by nie dopuścić do sukcesji katolika i w tym celu podpisali tzw. ustawę ekskluzyjną (*Exclusion Bill*), czytaną trzykrotnie w parlamencie w 1679, 1680 i 1681 r. Dokument był bezpośrednio skierowany przeciwko osobie Jakuba i wydawał się być jedyną linią obrony zwolenników protestanckiej sukcesji Stuartów. W tym przypadku Karol popadał w coraz poważniejsze konflikty, nie tylko z siłami politycznymi opozycji, ale także z własnym synem, księciem Monmouth, który stał się jedynym kandydatem do tronu angielskiego, mocno popieranym przez Shaftesbury'ego.

Szczególnie ważnym ruchem oponentów Jakuba było uknućie w latach 1678–1679 tzw. Spisku Papistów (*Popish Plot*), który miał znaczny wpływ na sporządzenie ustaw ekskluzyjnych. Niejaki Titus Oates, działając prawdopodobnie na zlecenie Shaftesbury'ego, udając katolika, zdołał przedostać się do seminariów jezuickich, a po powrocie sfingował dokument demaskujący domniemany plan zabójstwa króla i dokonania rzezi protestantów przez angielskich katolików. Celem spisku było wywołanie wrogości w stosunku do katolików, a tym samym skompromitowanie katolickiego kandydata do angielskiego tronu. To i wiele

innych wydarzeń zdominowało życie polityczne i społeczne Anglii w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych siedemnastego wieku. Konflikty między Karolem a Shaftesbury'm pogłębiały się, a kryzys polityczny stopniowo wzrastał. Sprawa królewskiej sukcesji wciąż była nierozwiązana.

Pomimo wielu prób wyeliminowania Jakuba Stuarta z sukcesji, Shaftesbury'emu nie udało się przeforsować ustaw ekskluzywnych. W 1681 agitacja polityczna hrabiego osłabła, a król oskarżył go o zdradę stanu. Shaftesbury został aresztowany i zamknięty w Tower. 24 listopada 1681 Shaftesbury stanął przed Wielką Ławą Przysięgłych złożoną całkowicie z Wigów, którzy odrzucając jednogłośnie zarzuty postawione Shaftesbury'emu orzekli jego uniewinnienie. Hutton pisze, że król nie powstrzymał się przed wygłoszeniem kilku pełnych żalu uwag dotyczących angielskiego wymiaru sprawiedliwości⁴. Uniewinnienie głównego adwersarza królewskiego było nie tylko osobistą porażką monarchy, ale również manifestacją niezależności jurysdykcyjnej. Był to również dowód istniejących już wówczas politycznych podziałów na Wigów i Torysów. Król poczuł się na tyle urażony, że zakazał burmistrzowi Londynu wydawania zezwoleń na rozpalanie okolicznościowych ognisk i urządzenie zabaw, poprzez które Wigowie zamierzali uczcić uwolnienie swojego przywódcy. Jednak ani burmistrz, ani Karol II nie byli w stanie zapobiec wybiciu okazjonalnego medalu, na rewersie którego artysta George Bowers umieścił hasło *Laetamur* – „radujmy się”. Król Karol II z pewnością się nie radował⁵.

„POLSKI MEDAL” DRYDENA

Kiedy w 1660 r., po jedenastu latach bezkrólewia⁶, Karol II Stuart objął tron angielski, wielu wiązało z jego powrotem nadzieje na odbudowę zachwianych w czasie wojny domowej i w czasach Commonwealthu struktur społeczno-politycznych. Najwięksi poeci tego okresu uczcili powrót króla i monarchii panegirykami i wierszami-fanfarami. Wśród nich był John Dryden, jeden z najznakomitszych pisarzy 2. połowy XVII w., który powitał monarchę panegirykiem *Astrea Redux*. Dryden wkrótce został mianowany Poetą Laureatem⁷ i tym samym mocno

⁴ Hutton 1989, s. 408.

⁵ Fraser 2002, s. 410.

⁶ Wojna domowa w Anglii w latach 1642–1649 pomiędzy wojskami króla Karola I a siłami Parlamentu pod wodzą Olivera Cromwella, doprowadziła do egzekucji króla w styczniu 1649 r. Syn świętego monarchy zbiegł do Francji, skąd wrócił do Anglii jako Karol II w 1660 r. Wydarzenie to znane jest jako Restauracja Stuartów.

⁷ *Poet Laureate* – tytuł nadawany przez króla najlepszemu współczesnemu poecie, od którego wymagano pisania wierszy okolicznościowych oraz broniących stanowiska króla.

zaangażował się w sprawę królewskiej sukcesji i kryzysu ekskluzywnego. W swoim największym dziele, satyrze politycznej *Absalom and Achitophel* z 1681 r., autor starał się za wszelką cenę zdyskredytować Shaftesbury'ego (tytułowy Achitophel) i zyskać przychylność Anglików dla króla i jego katolickiego brata, Jakuba II. Wiersz stanowi element kampanii propagandowej, która, na wyraźne zlecenie samego króla, miała położyć kres społecznym podziałom wywołanym wokół potencjalnej sukcesji Jakuba.

Wybicie okazjonalnego medalu na cześć uwolnienia i uniewinnienia hrabiego Shaftesbury dało Drydenowi kolejną szansę na zniesławienie przeciwników monarchy, z Shaftesbury'm na czele. W 1682 r. Dryden opublikował satyrę pt. *The Medall*, poprzedzoną wstępem zatytułowanym „Epistoła do Wigów”, w którym autor pisze:

„Komuż więc mógłbym ten wiersz dedykować, sprawiedliwości oddając, jeśli nie wam? Przecie to wizerunek waszego bohatera: to obraz rysowany szczegółowo, który wy podziwiacie i cenicie tak bardzo. Nie brakuje w nim ni waszych ornamentów, ni widoku więzienia Tower, ni wschodzącego słońca, ni Anno Domini koronacji waszego nowego suwerena. Musiało być to wdzięcznym przedsięwzięciem dla całej waszej partii: szczególnie dla tych z was, którzy nie mieli szczęścia nabyć oryginału. Słyszałem, że grawer zrobił na nim dobry interes: wszyscy jego królowie są już wykupieni; a wartość tej pamiątki tak została podniesiona, że wielu Polaków, którzy chcieliby czcić ten wizerunek, nie stać na jego cenę: muszą jedynie obejść się jego widokiem”⁸ (tłum. P. Kaptur).

Na początku satyry Dryden pisze:

„Ze wszystkich naszych antycznych widowisk i parad,
Które angielscy idioci biegają zobaczyć,
Polski Medal wie dzie prym:
Monstrum, bardziej popularne w mieście
Niż na jakimkolwiek jarmarku czy teatrze pokazano”⁹ (tłum. P. Kaptur).

Może wydawać się dziwne, że siedemnastowieczny poeta komentujący bieżące, wewnętrzne sprawy Anglii, stosuje w swym utworze aluzje do Polski i Polaków. Nie ma w tym jednak żadnej przypadkowości ani jałowej metaforyki. Wielu badaczy literatury angielskiej zwraca uwagę na polski element w wierszu o medalu Shaftesbury'ego. Chodzi tu o powszechnie znany wówczas żart o ambicjach hrabiego, który, według jego przeciwników, miał aspirować do korony

⁸ Dryden 1959, s. 82.

⁹ *Ibidem*, s. 84 (1–5).

Polski, kiedy w 1674 r. szlachta na sejmie elekcyjnym wybrała króla-elekta Jana III Sobieskiego. Żart pojawił się zimą 1681 r. w piśmie satyrycznym *Heraclitus Ridens*, w którym zasugerowano, że Shaftesbury może kandydować do miana „Króla Whiglandu”¹⁰. Dowcip pokazuje, że w ówczesnej Anglii kojarzono polityczne poglądy Whigów z elekcyjną monarchią, którą Polska (i kilka innych krajów europejskich) reprezentowała. „Polski” element w utworze Drydena nie jest bynajmniej sugestią, że Shaftesbury mógłby faktycznie zostać królem Polski, lecz symbolem whigowskiej idei władzy. Poprzez ustawy ekskluzyjne Shaftesbury i jego poplecznicy starali się doprowadzić do wykluczenia Jakuba z sukcesji, łamiąc tym samym prawo dziedzicznej monarchii i dając przyzwolenie na wprowadzenie elekcyjnych rządów, które miał zapoczątkować nieślubny syn Karola II – książę Monmouth. Medal jest więc „polski” bo został wybity przez partię, która oddana była idei monarchii elekcyjnej, podczas gdy jej lider próbował poprzez ustawy ekskluzyjne wprowadzić polski model ograniczonej władzy królewskiej¹¹.

Medal hrabiego Shaftesbury w zbiorach Victoria and Albert Museum stanowi ciekawy przykład siedemnastowiecznej sztuki medalierskiej, nie tylko ze względu na jego wartość muzealną. Może być również przyczynkiem do dalszych badań nad historią siedemnastowiecznej Anglii, w której dyskusja na temat władzy i jej pochodzenia toczyła się niemal we wszystkich sferach społecznych i politycznych. Historia medalu wyraźnie pokazuje podziały partyjne, które na dobre zdeterminowały życie polityczne Anglii. Związek omawianego medalu z Polską, który zauważył i podkreślił Dryden, pomimo że czysto symboliczny, znacznie podnosi jego historyczną wartość i znaczenie.

BIBLIOGRAFIA

Evelyn J.

1697 *Numismata, A Discourse of Medals, Antient and Modern*, Londyn 1697.

Fraser A.

2002 *King Charles II*, London: Phoenix Press, 2002.

Harth P.

1968 *Contexts of Dryden's Thought*, Chicago and London: University of Chicago Press, 1968.

¹⁰ Harth 1968, s. 172.

¹¹ Wasserman 1958, s. 167.

Hutton R.

1989 *Charles II, King of England, Scotland, and Ireland*, Oxford: Clarendon Press, 1989.

Dryden J.

1959 *The Poems of John Dryden edited by John Sargeant*, London: Oxford University Press, 1959.

Wasserman E. R.

1958 *The Meaning of „Poland” in The Medal*, *Modern Language Notes*, Vol. 73, No. 3 (March 1958).

THE ‘POLISH’ MEDAL OF ANTHONY ASHLEY COOPER, 1ST EARL OF SHAFTESBURY, DATED 1681

(Summary)

The article presents the medal of Anthony Ashley Cooper, 1st Earl of Shaftesbury. It was coined in 1681 on the occasion of Shaftesbury’s acquittal and release from prison after he had been accused of high treason. The present work illustrates the political background behind the coinage of the medal offering an insight into the intricacies of the English exclusion crisis at the time of the Stuarts’ rule. Moreover, the article points out the representation of the medal in John Dryden’s poem and pays a particular attention to the adjective *Polish*, which the poet chose to ascribe to the discussed medal. The article is an attempt to explain the relation between Shaftesbury’s medal and its reference to Poland suggested in the poem.

As Charles II Stuart did not have a legal heir to the throne, he anointed his brother James as a future monarch. Because James was Catholic, his potential succession caused dissatisfaction among many Englishmen who promoted Monmouth – Charles’s illegitimate son – as James’s major opponent in the race to the English throne. Earl of Shaftesbury was the one whose efforts to undermine the King’s position and increase Monmouth’s popularity were the strongest. Shaftesbury’s rebellious actions led him to the Tower after he had been accused of high treason. When he finally got acquitted, he ordered the coinage of an occasional medal to commemorate the glorious moment of his victory over the royal legal system.

The medal became the subject of John Dryden’s political satire *The Medall* where the poet refers to it as *Polish*. The usage of Poland in reference to the discussed medal results from a common belief that Shaftesbury aspired to become the King of Poland in the elections of 1674. Dryden underlines that Shaftesbury represents the Whigs who supported the idea of elective monarchy opposing the hereditary succession. In this sense, the medal

is referred to as Polish as it personifies the Whigs' leader who advocated the elective system which had already functioned in a few European countries including Poland.

Adres autora / The author's address:

dr Paweł Kaptur

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie,

Katedra Filologii

kapturpawel@gmail.com